

FOLKLORE ÉS IRODALOM

NÉHÁNY újságcikkből láthatólag, az ifjúság egy részében némi Nidegességet keltett az a cikk, mely e folyóirat oldalain a Bartha Miklós-Társaság irodalmi programját vette közelebről szemügyre és kimutatott bizonyos benne rejlő ellenmondásokat és tévedéseket.¹

Egy helyütt azon akadnak fenn, hogy a cikk írója a népköltészetet és vele együtt a magyar folklort is Naumann könyve alapján „gesunkenes Kulturgut“-nak mondja s ezt, elég különös módon, antidemokratikusnak találják. Más oldalon ezt az állítást nemes egyszerűséggel „német maszlagének minősítik. Minthogy a polémia súlya itt van, nem árt, ha kissé közelebről nézzük meg ezt a kérdést.

Legelőbb is egyet: ez a probléma egyszerű ténykérdés, tehát tisztára a tudomány hatáskörébe tartozik és semmiféle politikai vagy világnézeti vitának alapja nem lehet.

Naumann elméletéről, mely szerint a nép önmagában semmi eredetit nem alkot és minden folklortermék felsőbb, művelt rétegek szellemi alkotásainak elfajzott megjelenése, Solymossy Sándor, a szegedi egyetemen újonnan felállított egyetlen magyar néptani tanszék tulajdonosa, így nyilatkozott megnyitó előadásában: „Mostanában egy felkapott elmélet azt hangoztatja, hogy minden, amit a népnél találunk, felülről került le hozzá s tulajdonképpen a nép sok különféle korszak műveltségének leszivárgott elemeit tartja magában. Ezt a tetszetős teóriát a szellemtudományok képviselői majdnem egyhangúan magukévá tették s ma lépten-nyomon halljuk, hogy a néptan hivatása nem is lehet egyéb, mint e lekerült kultúr javak régiségét, egykori divatának idejét meghatározni, s ezzel munkája kimerültnek is tekintendő. Nem kell sok bizonyítás ahhoz, hogy a teóriát csak olyan valaki vethette fel, aki néptani problémákkal szakszerűen sosem foglalkozott. A népnek főképp szellemvilágában annyi a primitív, őskorbéli elem, amely felülről, fejlettebb rétegből sosem származhatott, hogy ezt az egyoldalú elméletet e miatt nem ugyan elvetni, de a maga szűk határai közé szorítani jogunk és kötelességünk.”^{cc} (Napkelet, 1929, 590.)

Egy másik, a népballadákról szóló tanulmányában meg ezt írja ugyancsak Solymossy: „Hogy a nép eltanul és magáé közé iktat magasabb társas rendeknél hallott és látott jelenségeket, vagyis leszüremlés történik felülről a népi anyagba, elismert tény.

¹ Györy János: Elképzelt parasztklasszicizmus. Magyar Szemle, VIII. 60.

Nemcsak külsőségekben van ez így: ruházat, disz, bútor, eszköz átvétele dolgában, hanem szellemiekben. A török időkig az énekmondó magasabb rétegnek tekintett a föld népénél s csak később, az udvarházak tönkrementje után váltak földönfutókká... Tőlük is eleinte leszüremlés útján történik históriás énekeik eltanulása, éppúgy mint később műírók dalainak lehatolása a népi rétegbe. Arany néhány népi ízű költeményét egész ország népe ismeri. Legkedveltebb nóták közé tartozik pl. a „Szegény bojtár...” népdal („Kéri pusztán az endrédi határban“ pedig tudvalevő, hogy szövege Magyar Kossá Gusztávtól való 1857-ből, dallamát meg Simonfíy Kálmán szerzetté a következő évben.“ (A Székely Nemzeti Múzeum Emlékkönyve, 1929.)

Ez a két idézet tehát körülbelül annyit jelent, hogy a néptan és a folklóre anyaga kettős eredetű: részben csakugyan felülről terjed el a népben, részben azonban tényleg ősi elemeket tartalmaz, amely felülről, fejlettebb rétegből sohasem származhatott. Hibás tehát azt állítani egyrészt, hogy csakis széténekelt, lesüllyedt felsőbb kultúrát találunk a népköltészetben, és viszont egyoldalú és romantikus volna az az állítás is, hogy a néptan anyagában minden ősi, minden primitív és ennél fogva, hogy a magyar folklórban minden keleti, ősi. Lássunk előbb példákat a „gesunkenes Kulturgut“-ra. Miután a német népköltészet analógiája egyes ifjúsági cikkekben mint a magyarságra nézve irreleváns jelenség kizáratott, nézzünk körül a francia területen. Itt a német romantika óta körülbelül a századfordulóig abban a hitben éltek a tudósok, hogy a francia irodalom az ősi &ancia-gall-germán népköltészetből származott: mégpedig az elbeszélő költemények homéri módon összeéneklődtek, a lírai költészet, a trubadúrvers pedig a népdalokból továbbfejlődés útján alakult ki. Ma már tudjuk, hogy a trubadúrok humanista műveltségű, tudatos költők voltak. Viszont Becker Fülöp Ágost és utána Joseph Bédier igen meggyőzően kimutatták, hogy a chanson de geste-eknek nem sok közük van a népköltészethez. Ezzel tehát a modern tudományos kritika elvágta azt a romantikus szálat, mely az irodalmat a népköltészethez fűzte. Viszont Bédier, aki a modern francia kritika legtiszteltebb képviselője s aki mellett mások részlettanulmányaikban hasonló eredményekre jutottak, előadásciklusokat tart állandóan arról, hogy a francia népköltészet, melyben pl. a Molnár Anna c. székely népballadával rokon néprománcok fordulnak elő, az irodalomnak valami degenerált formája. Ez az exkluzív elmélet, mint fentebb láttuk, bizonyára némi módosításra szorul, de az ifjak, kiknek a Naumann teóriája „német maszlag“, ilyesformán elkönnyvelhetnek egy kis francia morfiumot is.

De talán azt mondják: mindez nem számít, a magyarság keleti nép s a magyar falu nem őríz „gesunkenes Kulturgut“-ot! S akkor azt kérdezem, hogy a falusi folklórba oly szerelmes ifjúság miért nem jár el a Magyar Néprajzi Társaság üléseire, ahol sok problémájára megkapná a tudományos feleletet? Vagy legalább miért nein olvassa az Ethnographiát, melynek hivatott munkatársa Kodály Zoltán is, kit eszményképül választott, de aki mindnyájunké, kik magyar művészetért lelkesedünk.

Akkor megtudták volna pl. Sebestyén Károlynak, a szegedi múzeum igazgatójának magyarázataiból és vetített képeiből, mint származtak le a most kiveszőben levő népi magyar bútorok a középkori, renaissance és barokk úri bútorokból, amit különben a faragott székekre nézve már ő előtte Viski Károly is részletesen kifejtett (Dunántúli bútorok, I. Magyar Népművészet).

Vagy pl. e sorok írója nemrégiben egyik ülésen rámutatott arra, hogy a szentivánnapi tűz mellett énekelt Virágok vetélkedése, melyet Ipolyi Arnold, Vikár Béla és Kodály Zoltán őspogány eredetűnek tartott és amelyet a folkloristák kilenc változatban gyűjtöttek össze az ország egymástól legtávolabbra eső helyein, mint Nyitrában, a Tolnával átellenes Dunaszigeten és a székelységben, egy középkori humanista költemény magyar hajtása, melyen egyházi nyomok is érezhetők, tehát végelemzésben tudós eredetű.

Vagy pl. maga Solymossy Sándor a Székely Nemzeti Múzeum jubiláns kiadványában bebizonyította, hogy a gyönyörű székely népballadák egy jelentékenyebb része a nemzetközi európai motívumkincsnek XVI. századi magyar énekmondók, tehát litterátus emberek által feldolgozott változatai s nem népi eredetűek. A Molnár Annáról írt részletes tanulmányában pedig így formulázza meg az eredményt: „Lett légyen a balladatárgy eredete bárhonnan való, az az egy az előadottakból világosan kiderül, hogy Molnár Anna-énekünk a „kékszakáll-monda“ körébe tartozik és kétségtelenül nyugateurópai jelleget visel magán; mégpedig a monda egy régi magyar hegedős feldolgozásának leszármazottjaként áll előttünk.“ (Népelet, 1923/24,74.) De a balladánál nem akarunk soká időzni, mert lehet, hogy ifjaink e műfajjal szemben Ady Endre egy ingerült versének hatása alatt ellenséges érzülettel viseltetnek.

Inkább idézzük magát Kodály Zoltánt, ki a XVI. századi Gyergyai Albert Árgirus históriájának énekét a moldvai csángók között megtalálta és részletes tanulmányban ismertette az Ethnographia (1921) hasábjain. De különben is egészen közönséges dolog, hogy zenefolkloristáink rég elfeledett és csak hírből ismert múzenét lelnek meg az eldugott magyar falvakban, mint ahogy pl. Lajta László Bihari dallamait megtalálta Szentgálon, a Bakony kellős közepén.

Igen sok esetben tehát sikerült a tudománynak minálunk is igazolnia, hogy amit ma népműveltségnek érzünk, az egyes részeiben igenis „gesunkenes Kulturgut“ s ezekből az esetekben ugyanaz történt, persze a magyar művelődéstörténetre végtelenül értékesebb anyaggal, mint mikor győrsági színmagyar cselédem sok más szép és réginek tetsző dal mellett a Margarete, Mädchen ohnegleichen magyar szövegű paródiáját mint népdalt tanítja kislányomnak: a valamikor, talán a kilencvenes években, felülről ellesett pesti kupié ma már népdalszámba megy.

Ezzel persze semminemű értékítéletet nem nyilvánítottunk. A lesüllyedt, „széténekelt“, a balladák esetében inkább tömörebbé „összeénekelt“ régi népénekek, a leegyszerűsített népi faragványok, igen becses és eredeti hatású dolgok lehetnek, úgyhogy a népet joggal tekinthetjük a régi magyar kultúra múzeumának. Ezt

a múzeumot azonban tudós öröknek és nem szenvedélyes romantikusoknak kell őrizniök és adatait feldolgozniok: ebből valami demokrata esztétikát levonni kissé erőszakolt és tudománytalan eljárás.

Viszont azt son tagadhatja senki, hogy a nép sok eredetit alkotott vagy bizonyos ősi elemeket konzervált ezer esztendőn keresztül. Győrffy István a székelykaput az árpádkori gyepűkapuból vezeti le, Viski Károly viszont a nyugateurópai középkori várpalánkok és várkapuk szerves részeit is kimutatja bennük, Dürer metszeteire hivatkozva. Kodály és Bartók az ősi eredetet állapították meg a népi zene bizonyos fajtájáról, de azt hiszem, ők se tagadják, hogy a középkori keresztény gregorián éneklés nyomai is felfedezhetők a magyar népelekekben (v. ö. pl. a Virágok vetélkedése dallamát). Köztudomású, hogy népmeséinknek egy jelentékeny része a nyugateurópai, indogermán mesekinccsel közös és valószínűleg onnan is származott. Viszont legújabban Solymossy Sándor egymásután mutatja ki a legszigorúbb nyugateurópai módszerességgel, hogy a magyar népmesék bizonyos formai elemei, mint az Egyszer volt, hol nem volt, a Köszönd, hogy öreganyádnak szólítottál stb. fordulatok, meséinket a nyugatázsiai-keleteurópai mesekontinenshez kapcsolják, sőt egyes mesetípusokból és elemekből, mint a vasorrú bába, a kacsalábon forgó vár, az égig érő fa, a táltospárbaj meséjéből vagy motívumából a régi magyar nomád élet és a pogány sámán kultúra emlékei hámozhatók ki.

Mindezt a nyugati vagy balkáni eredetű, esetleg nemzetközi folklore-anyagtól elválasztani a tudósok dolga, kik ezt a feladatot a nyugati folklore-kutatás módszerei segítségével meg is fogják oldani vagy részben meg is oldották. De őszintén szólva nem látom, hogy ebben a sajátos egyvelegben, amit a néptan anyaga képvisel, hol van az az alap, melyre egy nyugatiműveltségellenes, új esztétikát vagy jobban mondva irodalmi programot fel lehetne építeni.

Azt mondják if jaink: ott van Kodály és Bartók, amit Ők csináltak a zenében, azt kell megcsinálni az irodalomban, s akkor meglesz a színmagyar népies litteratúra. De azon kívül, hogy Kodály és Bartók a népi zenét összegyűjtötték és ezt a nagy nemzeti tudományos feladatot végrehajtották, kétségtelen, hogy nagyszerű művészetük a népi inspirációnál nem csekélyebb hasznát látta a klasszikus zeneirodalom tanulmányozásának. Másrészt Kodály legújabb, zongorára írt népdalfeldolgozásai (Rózsavölgyi, 5 füzetben) a magyar népelekeknek a zseniális, de egyéni és nem népiesen közérthető stílusú átírásai, melyekben egy nagy művészlélek oldja meg azt a feladatot, mint lehet a vokális népeleket stílusához illő harmonizálással feldolgozni. E sorok írója is azt vallja, hogy a magyar középosztály zenei ízlését át kell alakítani a zenefolkloristák által kimutatott régi zenei formák alapján, mert amit ez magyar zeneként ismer, az egy formailag elszegényített és a külföldi romantikus zene melódikájától túlerősen befolyásolt magyaroskodó műzene, mely a zenei közízlés alacsony színvonaláról tesz tanúságot.

De ez zenei feladat és zenei nevelés kérdése. Mindenképpen más a helyzet az irodalomban. A folklorisztikus érdeklődés a nép-

énekek szövegei iránt itt már régebben jelentkezett és már régebben megtermékenyítette a magyar írók művészi programját. A műzene csak ma jutott el oda, hogy a magyar zenefolklore-t a maga tudatos művészi programjába beillessze, holott a nyugati mintákon, Homeros, Vergilius, Shakespeare, Shelley, Byron stb. művészetén nevedett Petőfi és Arany költői fejlődésének egyik legjelentékenyebb fázisa volt, midőn demokratikus felbuzdulásukban, mint a már korábban kifejlődött népiességi elmélet folytatói, a népi formákat felhasználva, a nép számára jó irodalmat akartak teremteni.

Mert a nép, amennyiben nem ugyanúgy, mint a félművelt középosztály, bizonyos népszerű vagy reklámirodáimat fogyaszt, a ponyvát és a bibliát, tehát szintén felülről csinált irodalmat tekint magának, és így van ez a világon mindenütt, nemcsak a magyar hazában. Nyúlhatnak tehát íróink esetleg megint népi formákhoz, mint Petőfi és Arany tették, egyebet úgysem tehetnek, mint ezek, t. i. hogy a nagy közös európai keresztény műveltségen „csinosodott“ és gazdagodott elméjük mondanivalóját népi formákba öntik.

Ifjaink irodalmi programjában a zavart, úgy látom, az okozza, hogy összetévesztik a forma és a tartalom fogalmát. A nép javán munkálkodó, mondjuk, demokratikus érzésű irodalmat pedig mindenféle formában lehet csinálni, éppúgy a szabódezsős nietzschei önteltségű, részben expresszionista túlművelt stílusban, mint pl. egyszerű közérthető modorban, ahogy Petőfi tette. Illyés Gyula szép versei néha raffinált művészettel megcsinált klasszikus metrumokban, néha Petőfiszzerű strófákban formulázzák az elhagyatott magyar zsellér panaszait. Viszont lehet népi formában is értéktelen lim-lomot termelni, mint ezt Petőfi utánczóinál láttuk, ha a forma nem telik ki mély és művelt lelki tartalommal.

Ügy érzem tehát, hogy mikor az ifjúság népi irodalmi programot követel, inkább a demokratikus tendencia hiányát érzi a meglévőben és nem gondolja meg, hogy formailag a népdalok felhasználásának a gondolata már régen érvényesült. A prózában, regényben és novellában pedig egészen bizonyos, hogy a parasztklasszicizmus ideálja nem mehet tovább egy közérthető, tömör, talán realistának mondható elbeszélő stílusnál, amelyet pl. Reymont alkalmazott *Parasztok* című Nobel-díjas regényében, vagy Móricz Zsigmond és mások egyes novelláikban. Ez persze nem valami genuin paraszt-irodalmi program vagy stílus, hanem egyszerűen a nyugati, főleg a francia elbeszélő irodalom eredményeinek magyar alkalmazása, illetve folytatása.

A Reymont esete más szempontból is érdekes a mi kérdésünkkel kapcsolatban. Regénye, mely a lengyel kritika egyhangú véleménye szerint a lengyel parasztság legkitűnőbb rajza, szintén felülről csinált litteratúra, melyhez Reymont, a vasutas, hosszú irodalmi fejlődés és küzdelem árán jutott el. Őneki Zolát kellett önmagában legyőznie és tűzbe vetette első kéziratát, midőn látta, hogy a *Terre* borzalmasan torz, állatias parasztjainak nyomasztó emlékéitől nem tud szabadulni. S csak hosszas keresés árán jutott el nagyszerű eposzához, melyben a parasztok éppoly emberek; mint mindenki más, vagyis rosszak és jók; indulatosak és higgadtak, kikben éppúgy dolgozik

az ideál és az anyagi érdek, mint más emberekben, és kik mégis oly sajtáságosan közös szellemben fejezik ki társadalmi és természeti közöségüket. Ez parasztklasszicizmus! De felülről csinálódott s nem alulról.

Az természetesen csak egészséges dolog lesz, ha a magyar írók, mint a magyar festők és zenészek újra kimennek a falura és a nép gazdag nyelvformáin javítják a fővárosban végzetesen romló nyelvüket és benéznek nemcsak a jólét, hanem a nyomor tanyáira is. Ez különben nemcsak az írók kötelessége, hanem mindnyájunké, s az ifjúsági mozgalom programjának az a része, mely a keresztény részvét és a nemzeti összetartás hatalmas ösztönével a nép felé fordul, hogy azt szellemi erejével segítse és abból magyarságot merítsen, minden elismerésünket megérdemli. A tegnap generációja úgy látszik erre már képtelen!

Csupán két dolgot néz nem szívesen az ifjúság mozgalmában s az éppen az irodalmi program körül rontja szép célkitűzéseit. Az egyik az a pózoló stílus, mellyel köztük egyesek magukat kifejezik \$ mely a maga gögijével, önbámulatával még a háború előtti esztétikai individualizmus maradványa és rikító ellentétben áll minden józan demokratikus gondolkozással. Nagyon tisztellem a művészi alkotó erő egyéni jogait, de amikor parasztklasszicizmusról beszélünk, talán mégis stílustalan Ady Endre vagy pláne Szabó Dezső pózait felöltem, mert ez éppoly stílusellentét, mint amilyen Uitz Béla expresszionista és csupán az elit elitje részéről méltányolható plakátjai és a munkástömegek ízlése között fennállt.

A másik tárgyi kifogás: az ifjúság gondolkozásába becsúszott valami ködös turanizmus, amely a Nyugattal való szembe fordulásban, s a keresztény Európa utálatában jelentkezik. A szót ugyan nem használják, mert úgy látszik nem akarják magukat bizonyos romantikus sovínisztákkal azonosítani, kiknek történelmi látását teljesen kihibbantotta a csapongó fantázia és a terméketlen sovén gög. De történelmi felfogásban ez a lappangó turanizmus sem áll magasabb fokon: szerintük a nép konzerválta volna mindazt a kultúrértéket, amire a nyugattól elszakadó genuin magyar kultúrát lehetne felépíteni. Láttuk a fentebbi példákban, milyen felső és sokszor nyugati lecsapódások rejlenek a népi kultúrában és így egészen bizonyos, hogy ez az ideológiájuk önámítás vagy éppolyan zöld romantika, mint pl. az oláhok római municipális kultúrteóriája. Másrészt, hogy úgy mondjam, ösztönösen elhárítanak a népi kultúra fogalmából mindent, ami nyilván keresztény eredetű, holott a kalászkereztől, arató, lakodalmi és karácsonyünnepi szokásoktól egészen a Kodályék gyűjtötte, sokszor gregorián hatású népzeneig és a középkori latin egyházi exemplum-irodalommal összefüggő nyugateurópai meséig, a verselésig és a nyelvig sok minden tanúskodik arról, hogy a kereszténység alaposan átformálta a magyar népműveltséget, ami egészen természetes egy ezeréves keresztény múltú népnél. Itt sem érzik az ellentmondást programjuk és a valóság között? Maga az az érzés, mellyel a szenvedő falusi tömegek felé fordulnak, nemde keresztény érzés, melynek aligha találjuk nyomát az ázsiai népeknél? Vagy tüzes

és önzetlen nemzeti összetartozási érzésük nem a természetes faji összetartozási érzéseknek egy újabb európai, a romantikában meggazdagodott formája-e?

A múltat meg nem törtéنتé tenni nem lehet, s aki ezer éven akar keresztülgugrani, az archaizál, romantikát csinál és hátranyúlásában esetleg csak ködöt fog markolni. Elvégre irodalmi programot mindenre lehet építem, még elképzelt konstrukciókra is. Akkor azonban nem szabad az igazság egyedüli birtokosa képében fellépni és a jóhiszeműséget megtagadni azoktól, akik a fogalmakat tisztázni igyekeznek, miközben esetleg túlozhatnak is, de mindenesetre több hozzáértést és tárgyilagosságot tanúsítanak, mint pogánykodó újromantikusaink.

Különösen arra ügyeljenek ifjaink, valahogy az irodalmat a társadalompolitikával ne azonosítsák és higgyék el e sorok írójának, hogy társadalompolitikai célkitűzéseiket bírálni nem volt szándékában. Csupán ösztönözni kívánta őket arra, hogy többet tanuljanak és gondolkozzanak.

ECKHARDT SÄNDOR